

УЛАС
127
12.04.1944 - 1

Ортабайланы Тохтар

БУКВАРЬ

Ортабайланы
Ттохтар

УКВАРЬ

КЪАРАЧАЙ-
ЧЕРКЕС
ОБЛОНО
БЕГИТГЕНДИ

ЭКИНЧИ
ДЖАНГЫРТЫЛЫБ
ЧЫКЪГЪАНЫ

СТАВРОПОЛЬ КИТАБ ИЗДАТЕЛЬСТВОНУ КЪАРАЧАЙ-ЧЕРКЕС БЕЛЮМЮ
ЧЕРКЕССК 1968

4C(075)
070.

КАРАЧЕВ ГУМ
ОБЛАСТНОЙ
БИЗНЕС-ЦЕНТРА

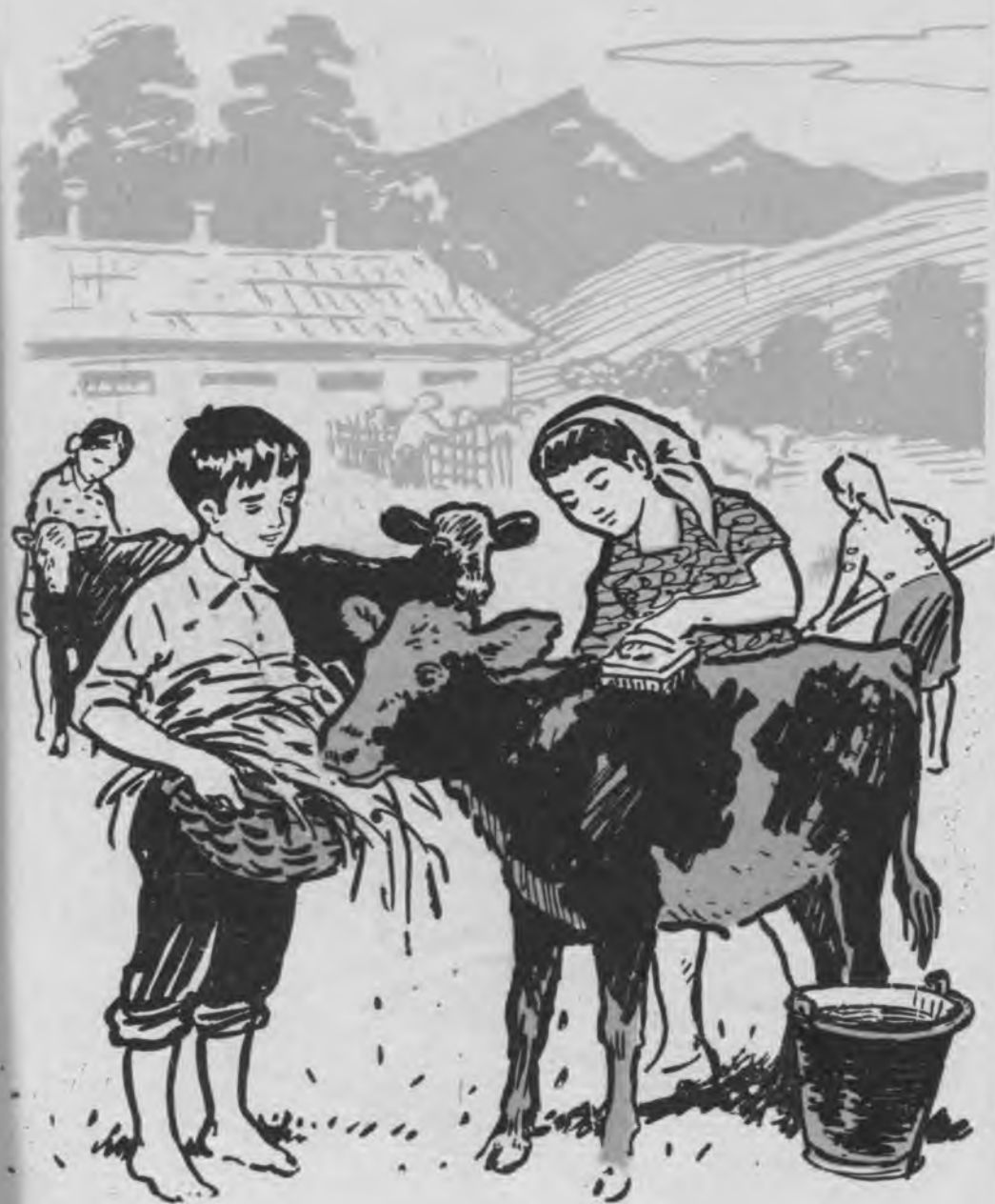

О
Г
Л

HA+

Aa

A

A

a A A A Aa

Лл

ал

Ал

а-ла

а-л

Мм

мал-ла

ал-ма

ал

а-на

а-нам

а-мал

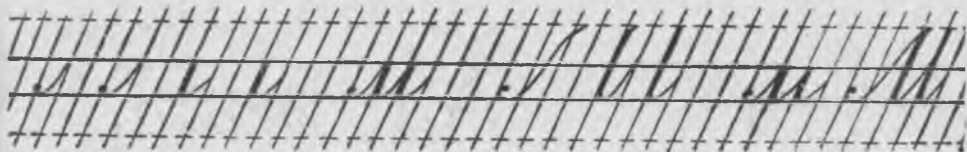

ма-ал

ал-ма   а-на
ам-ма   а-нам
а-мал   а-ла

ам-ма

Ша-ман

Ма, Шаман, алма.

Ша-ша

Алма аша.

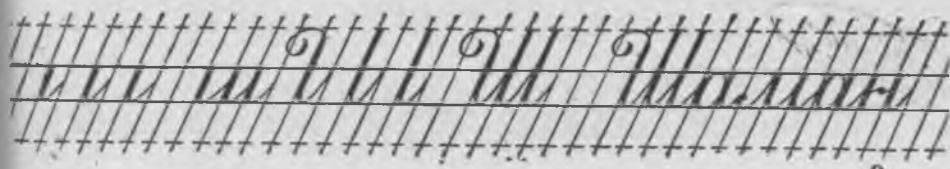
Алма ал.

Аш а-ша.

а-нам	А-лаш	Ша-ман
ам-ма	На-наш	а-ша

Алаш. Нанаш. Шаман.
Нанаш, наша аша!
Алаш, аш аша.

Рр

шар-ла

ма-рал

мал

ал-ма

ма-рал

ам-ма

Нал. Мал. Марал
Шаша наша ашар.

а-нам	ра-ма	нал
ра-ма	ма-рал	мал

Мара. Ара.

ал-ма-ла

ра-ма-ла

а р р р а а а Рама

Тт

а-та а-там

тал ат-лам

та-ла | ам-ма

шар
тар

Нанаш шар атар.

ат

тана

Тал. Нарат. Мара.
 Алан, таш ат!
 Нанаш таш атар.

та-ла

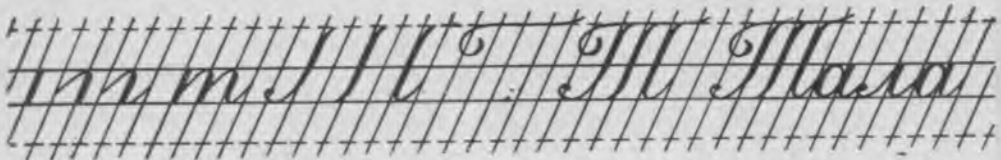
таш

тар

та-на

та-ша

а-ра

Ы

ат-лы

На-ны

та-ры

ТЫ-ЛЫ
МЫ-ЛЫ
Ы-ШАН
Ы-ШЫМ

Ы Ы Ы Ы Ы атлы

тур-на

Умар ун алып.
 Мурат турма ашар.
 Уллу турма.
 Муратны таны.

на-рат

тур-ма

У-мар

шар
шар-ла
Шу-ра
Му-рат

Умар. Шура. Мурат.
Шура шарла ала.
Мурат, шар ал!
Уллу шар.

Умар. Шура. Мурат.
Шура шарла ала.
Мурат, шар ал!
Уллу шар.

ас-лан

сан

са-на

са-лам

сы-на

сы-ла

сы-нам

ас-лан

ас-лам

су-рат

ра-са

Нанаш, сана!

Аслам мал.

Аслам тууар.

Наны сурат сала.

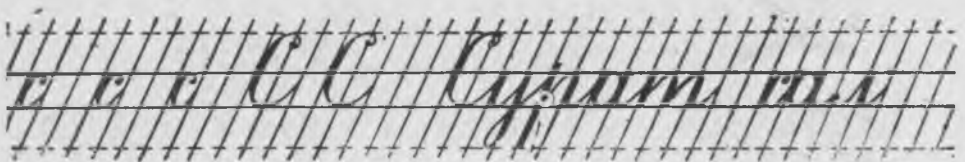

мал
нал
тал

тал
та-ла
та-на

тур-ма
тур-на

Аш сал.
Наны аш сала.
Малны сана.
Шура алма ала.

Оо

о-рам

ОН	СОЛ	Сол-тан
ОЛ	ШОШ	Сос-лан
ОТ	СОМ	Ос-ман

Ма орам.

Орта орам. Уллу орам.

Солтан шар алыр.

Осман сурат салыр.

ор | са | та | ул | ры | лу

ТОН

ОТ

ОН
СОЛ
СОМ

ТОН
ТО-ЛУ
ТО-РУ

са-мыр
са-ры
та-ры

Осман

Он алма.
Тору ат.
Ат орун.
Османны тону.

10 ОН

сан—санла
сом—сомла

дар-ман
дор-дан
ды-рын

ан-да
мын-да
ды-ран

ын-дыр
ды-рын
Да-даш

Да-ша

Дадаш сурат алады.
Даша сурат салады.
Сослан сурат алыр.
Солтан ындырдады.
Умар да андады.

са-мыр

та-ры

о-рам

тар

са-ры

ор-та

та-мыр

са-лам

дор-дан

са-мыр

Анда тары орадыла.

Дадаш тары орады.

Анам дарман алды.

Дарман столдады.

тур-на

о-рам

тур-ма

о-рам-ла

ру д Д дарман Даут

са-бан

бал
ба-ла
бал-та

ар-ба
та-ба
та-ры

са-ба
са-бан
са-быр

ба-ла

Сабыр бала бол!
Болат сабыр балады.
Аны башы бурмады.
Атам сабандады.
Батдал тоб алды.

ба.та

та.а

тоб
та-ба
та-бан

бур-ма
тур-ма
тур-на

ту-бан
бу-лут
бул-бул

Батдал тоб атар.
Тобну Даша алыр.

ба | ар | ла | са | бан | та

ИТ

ич

бир

тил

иш

би-лим

ти-ри

тиш

би-тим

ти-лим-ди

Алимни ити. Итни аты Добарды.
 Добар батыр итди. Ит улуду.
 Алим тири балады.

Са-ли-ма

А-лим

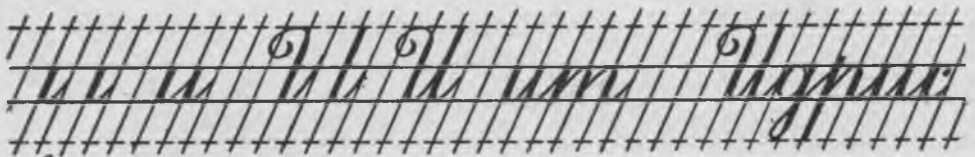
шар	ши-на	И-дрис
шар-ла	ма-ши-на	А-ми-нат

Атамы машина-
сы барды.

Аминат шарла,
Идрис машина ал-
дыла.

а-лим	бу-рун	са-лам
би-лим	бур-ма	са-быр
би-тим	тур-на	са-мыр

Му-рат

сан-санла
 тон-тонла
 мал-малла
 тал-талла

тал

аш
 таш
 баш
 иш

та-ла
 ба-ла
 би-лим
 А-лим

Мурат тириди. Ол билимлиди.
 Сурат салады. Отун алады.
 Осман да сурат салады.

н . л

ша . ла

Зз

таз

нызы

ыз	зат	биз	за-ман
сыз	таз	сиз	баз-ман
наз	саз	миз	Ма-зан

Зурум таз алды.

Зубар нызы орнатды.

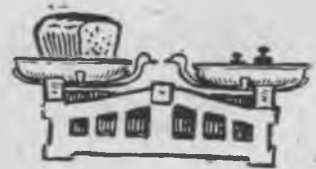
Нанаш сыз тартды.

Мазанны мизи барды.

Аза, туз ал!

миз

баз-ман

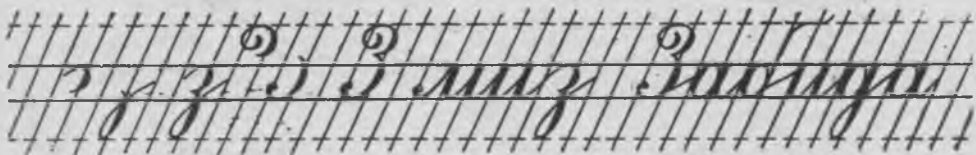
А-за-мат

За-би-да

аз	боз	ыз	буз
саз	буз	сыз	буз-лу
тоз	туз	наз	туз-лу

Бизни Азамат. Сизни Забида.
 Забида башын тарады. Ол башын
 таза тутады.
 Боз ат. Аламан заман. Заманында тур.
 Заман озмасын.

тах-та	бы-хы	Ха-ным	со-хан
нох-та	зынт-хы	Ха-рун	са-хан
сох-та	хар-быз	Ха-сан	са-лам

Тахта.

Бизни тахтабыз барды.
 Тахтада быхы, турма, харбыз салдыла.
 Ала уллула болдула. Харун бла Хасан
 харбыз ташыдыла.

бы . ы

со . ан

ха-зыр

Хы-зыр

зы-быр

ба-ла

ба-буш

ханс

у-лан

У-мар

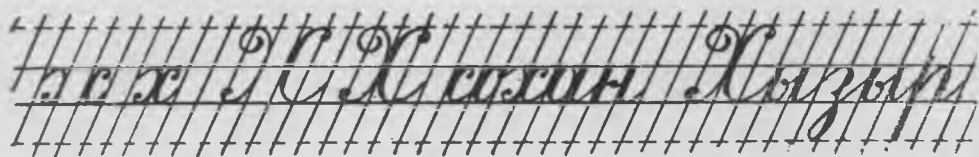
У-нух

Бабуш.

Ма бабуш. Ма аны балалары.
Бабуш балала ханс отладыла.

Хызыр базарда болду.
Ол харбыз ашады.

ба | быр | буш | ла | зы

ша-хар

Ма-хар

о-рам

Ша-хым

На-хар

ма-ши-на

Ша-ман

На-зар

Хар-шым

Шахар.

Шахар. Шахарда алакат орам. Орамда машинала. Нахар бла Ханым машинада барадыла. Шахарда Харшым да болду. Бизни шахарыбыз уллуду, кирсизди.

ништик

Ку-ли-зар

кыр-дык

тиш

тыр-хык

тиш-лик

киш-тик

шин-дик

Кулизар.

Кулизар сумка алды. Ол китабларын ары салды. Кулизар китабларын кирсиз тутады. Шахымны да барды сумкасы.

сум.а

шинди.

Та-ла

та-ла	ка-нал	ки-рит
кыр-дык	кам-сык	ки-таб
кас-ка	тыр-хык	мар-ка

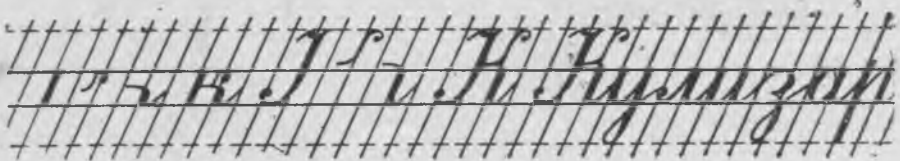
Талада кырдык уллуду.
 Кырдык малны татымлы ашыды.
 Малла талада отладыла.

мар.а

к.рит

ке-ме

те-рек

би-лек

ке-лин

ке-рек

ти-лек

ке-миз

сер-нек

се-нек

Уллу кеме. Кеме каналдады.
 Умар алма терек орнатды.
 Хасан темир сенек алды.
 Арба керек. Нызы терек.

тер . к

сен . к

тир-мен

тир-мен

ти-ри-лик

те-мир

бе-шик

Ке-рам

Ке-ли-мат

Шахарда тирмен барды.
Тирменде ун тартадыла.
Керам тирменден келди.
Келимат бла Кулизар ары
барадыла.

ке | те | се | рек | нек | ме

ча-на

че-лек

чарс

че-лек

чо-ла

Чо-мур

чач

че-чек

чал-ман

Чо-ра

чын

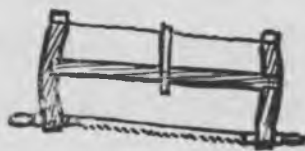
че-мер

чам-чы

чо-март

ч.бин

мы.хы

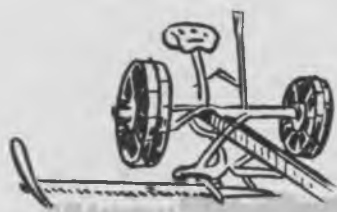
трак-тор

чал	ал-чы	чу-рум	чы-на
чач	мал-чы	чу-бур	чы-дам
чам	там-чы	ча-быр	чы-нар

Тракторист.

Азрет трактористди.
Ол косилка бла бичен чалады.
Азрет иште алчыды.

Бизни Шахым атчыды.
Сизни Осман малчыды.

КО-СИЛ-КА

ЧАЙ-НИК

че-мер

се-нек

мыч-хы

ыз

че-чек

че-лек

чанч-хы

ыз-чы

Чора.

Чора чечме шкок алды.

Аны ити да барды.

Ит ызчы итди.

Чора шкок атды.

Ит бабушну тутду.

Алыб келиб, иесине берди.

П п

пил

кир-пи

ар-па

пап-ка

кир-сиз

ар-ба

пе-нал

Осман кирпичи тутду. Забида лампа алды. Хамит ал партада олтурады.

Чомурну папкасы барды. Ол пионерди. Дерсин алакат биледи.

кир-пи

пар-та

те-рек

керт-ме

тур-ма

а-пас

ке-рек

шаб-дал

тур-на

ап-па

сер-нек

ал-ма

бур-ма

Ап-сар

Терек бачха.

Школну терек бачхасы барды.
Терекледе алма, кертме, шабдал
битеди. Пионерле терек бачхада
ишледиле.

сохтала

гы-рын

ча-га

те-ге-не

гы-быт

ча-на

ге-бе-нек

Сохта бригада.

Бригада гардош салды. Гардош иги битгенди. Апсат бригадирди. Бригаданы иши игиди. Сохтала ишге заманында барадыла. Ишлерин иги тындырадыла.

ге-бен

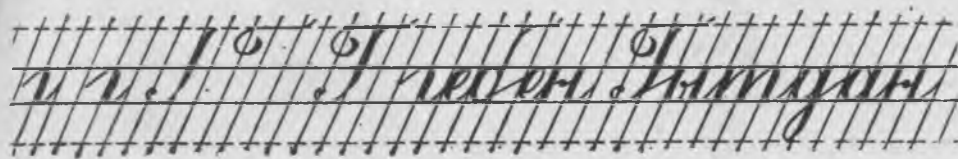
гин	габ-деш	гоп-пан	Го-ша
га-ра	гам-меш	го-гуш	Гык-ка
ча-га	гар-дош	га-баш	Гыт-дан

Гин тахтада битеди.

Гаммеш малды.

Марада иги гара барды.

Гытдан гара ичди.

ат-чы	пе-ро	ар-ба	без-ги
мал-чы	пе-нал	ар-па	тиз-гин
таш-чы	пап-ка	пар-та	гыр-мык

Атчы.

Ат кишнеди. Харун атха нохта салды. Атны тазалады. Атха минди.

Атны чабдырды. Ат иги чабды.

Харун атха бек устады.

тау	уу	о-ноу	А-чау
бау	буу	о-тоу	Ах-лау
ау	суу	у-лоу	Га-па-лау

Таула.

Буу

Уллу таула. Кирсиз суула. Тауладан суула келедиле. Ол сууладан биз ичебиз. Тау хауа кирсизди.

Гапалау дерсин иги биледи.
Аны ариу халиси барды.

Бау ишледи.

Талада колхоз иги бау ишледи.
 Анда иги отлау барды.
 Таулада кырдык татымлыды.
 Малны иги семиртеди.
 Ахлау бичен ишледи.

ач.ыч

от-лау

тар-лау

со-руу

бу-руу

бе..бау

ма-рау-чу

бе-ли-бау

Майчу малчыды.

Ий-нек

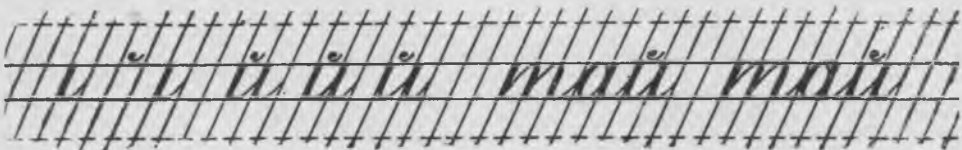
ай	той	бай-рам	Ай-муш
май	той-чу	бай-лау	Ай-шат
шай	бой-лу	сай-лау	Ай-тек

Тай.

Ат тай табды.
Тай уллу болду.
Ол бек чабады.
Ариу тайды.

сай-лау-ла

сай-лау	На-най	киш-тик	гыр-мык
бай-лау	Шо-най	шин-дик	кыр-дык
бай-рам	До-бай	бир-лик	тиш-лик

Сайлаула болдула. Ахлауну депутат-ха сайладыла. Ахлау малчыды, иги иш-лейди. Кесине да орден бергендиле. Ахлауча алчы бол!

Ол Добайны атасыды. Добай бизни классданды.

ий-нек	ай-ран	А-лий	ге-бен
ий-не	ай-ланч	А-бий	ге-тен
тий-ре	Ай-тек	А-ни-сат	ге-леу

Ийнек орун.

Ма ийнек орун. Аны быйыл ишле-гендиле. Анда колхоз ийнекле турады-ла. Абий ийнек сауады. Сабийле ары бардыла. Абий ишлеринден хапар айтды.

Э э

ЭЧ-КИ

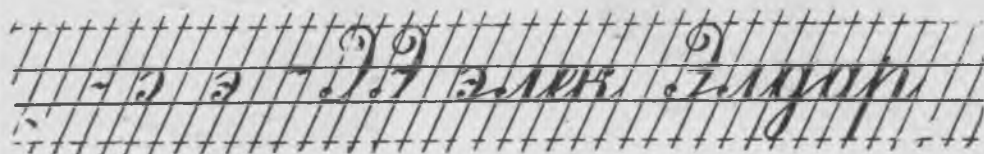

э-мен	эл	эс
э-геч	эл-ли	эс-ли
э-гер	эр-кин	э-ки

Элдар.

Элдар сохтады. Ол биринчи класс-
дады. Элдарны халиси игиди. Зубайда
Элдарны эгечиди. Зубайда экинчи клас-
сха барады.

Эл

эт

э-ти

э-ниш

э-лим

эм

э-ни

э-шит

э-риш

эн

эр-ни

э-рит

э-тим

Шаман анасыны айт-
ханын этеди. Элдар
школдан келди.

Хамит бла Дадаш
эгизледиле.

Ма ариу орам.

Ю
ю

юй

мюй-юз

гюр-бе

чюй

кюй-юз

сюр-ме

тюй

мюй-юш

кю-бюр

Юй.

Колхоз юй^и ишледи. Юйде колхозну
контору барды. Колхоз клуб да ишле-
генди.

Колхозчуланы ариу юйлери барды.
Юйлерин кирсиз, таза тутадыла. Орам-
лада терек орнатхандыла.

а-йю

ТЮЛ-НЮ

ТЮЗ

Ю-ЛЮШ

ЮЗ-ГЕ-РЕ

КЮЗ

КЮ-МЮШ

КЮЗ-ЛЮК

ЧЮЙ

КЮ-РЕШ

ТЮЗ-ЛЮК

Сюлемен сюрмелей биледи.
 Ол стол, гюрбе этеди.
 Кюзлюк будай иги битгенди.
 Кюрюч терекди.

сюр-ме
 кю-рюч
 кюз-гю
 тю-мен

Сю-ле-мен

ОЮН

о-юн

о-юн-чу

юл-гю

кю-бе

бо-юн

о-юн-лу

кюз-гю

сюз-ме

то-юм

о-юм-лу

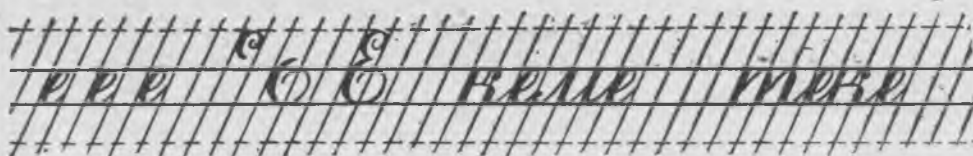
кюч-лю

сюм-мек

Сабийле ойнайдыла.
Аланы кими тобну
сюреди, кими чаба-
ды, кими секиреди.
Чабыуда Юнюс оза-
ды. Секириуде уа
Юрий алчыды.

Юрий

ком-байн

кол-хоз

кол-хоз-чу

бри-га-да

бри-га-дир

трак-тор

трак-то-рист

ком-байн

ком-бай-нер

чо-юн

то-юм

бо-юн

о-юн

Колхозда.

Бизни колхоз Ленин атлы колхозду.
Колхозну машиналары барды.

Юнюс тракторда иш-
лейди. Ишин иги биле-
ди. Умар комбайнерди.
Ол да ишин бек иги тол-
турады.

Ё ё

ё-гюз-ле

Кёккёз чырт бош турмайды. Хар заманда бир затха юренеди. Ахмат бла Кёккёз ёгюзлени да кютедиле. Ёгюзле семиздиле. Ала суу ичерге тизилиб энедиле

ё ё Ё Ё ёгюз ёзер

ё-зен	кёк
гё-зен	кёз
кё-кен	сёз
кё-лек	тёр

Ёзен.

Терен ёзен. Ёзенден суу келеди. Ёзенде кырдык кёгереди.

Ёзенни башында мийик таула кёрюнедиге.

Сабийле ёзенде болдула. Ала кёпюрден ётдюле.

кёб
ёз-ен
ёч
бё-лю
бё-лек
ёх-тем
кё-мюр
ёт-гюр

Шахта.

Шахтада ташкёмюр кёбдю. Ташкёмюрню машинала бла ташыйдыла.

Аны отун орнуна кюйдюредила. Алий бла Адей шахтада ишлейдиле. Экиси да ударникледиле.

— Ишибизни сюебиз,—дейдиле ала.

к.көн

.тмек

у-лакъ-ла

кѡш	ма-кѡа	у-лакъ	ту-кѡум
кѡаш	кѡа-ма	кѡу-лакъ	ту-макъ

Баракъ ёзенде улакъ кютеди. Колхозда кѡб улакъ барды. Колхозну кѡйлары да кѡбдю.

Кѡзула ариу макъырадыла.

Кѡйлары сюрюу-сюрюу этиб кютедиле.

на-ныкъ

кѡй

Къ

къ

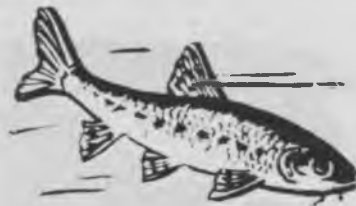

акъ	о-къа	къо-накъ
сакъ	о-макъ	къар-макъ
къол	о-ракъ	къа-лакъ

Къобан уллу сууду. Къобан бек кызыу барады. Чабакълары кѣбдю.

Биз къармакъ бла чабакъ тутдукъ.

Къ Лъ къармакъ Лъадай

къаз	тау-укъ	къа-лакъ	ё-гюз
къар	зау-укъ	са-къал	бё-рю

Тауукъ нъош.

Колхозну тауукълары кёбдю, къазлары да барды. Акълима тауукъ къошда ишлейди. Тауукъла кёб гаккы табадыла.

бу-гъа

сау-гъа	са-гъат	то-гъай
сыр-гъа	ша-гъат	та-гъай
къар-гъа	ша-гърей	Шо-гъай

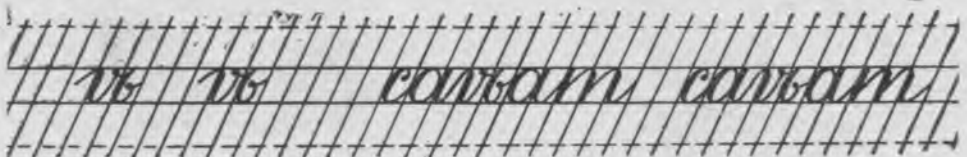
Колхоз бугъа алды. Бугъаны Шогъай тагъады. Шогъай бугъагъа иги къарайды. Бугъаны Шогъай кече тагъады.

са-гъат

къар-гъа

эч-ки	юр-ге	сау-гъа	о-юн
эч-ки-ле	гюр-бе	ша-гъат	чо-юн
эр-кеч	сюр-ме	са-гъат	бо-юн

Эчкичи.

Юнюс эчкилени кютеди. Эчкиле от-
лауда эдиле. Юнюс аланы иги кютеди.

— Юнюс, эчкилени бери сюр! Суу
ичир!

— Бусагъат сюрейим. Эчкилеге суу
ичирейим.

Шогъай Юнюсню эчкичи нёгериди.

дерс	кёл	шкок	къар-гъа
дерс-де	кёз-леу	класс	сыр-гъа
чарс	кёз-бау	пе-ро	та-бакъ
чарс-да	кёз-люк	пе-нал	къа-лакъ

Дерсде.

Сагъит биринчи классда окъуйду. Ол юлгюлю сохтады, иги окъуйду. Дерсин иги биледи. Классда дагъыда кёб сабий иги окъуйду.

Айтыгъыз:

— Сизни классда ненча сабий окъуйду?

танг	мен
кенг	мен-нге
тенг	сен-нге

кѡа-нга
 кѡо-нгуp
 кѡы-нгыp
 кѡо-нгу-рау
 са-нгы-рау

Кечге кѡалма.

Танг атханлай Солтан орундан турду. Эрлей юсюн таза этди. Ашаб-ичиб бошады. Китабларын кѡолуна алды. Сора тенги бла школгѡа кетди.

Дерсге кечинмегиз!

ни ни тани Дагыл

а-гъач

къа-нга-ла

мен-нге

чу-нгур

сен-нге

те-нгиз

Эртден чыкъда

Танг атды. Ийнеклени эртден чыкъ-
гъа кыстадыла. Эртденнгиде малла иги
отлайдыла.

Талада мал кѣбдю. Къонгур ийнек
сютлюдю. Ийнек орун къангадан иш-
леннгенди.

Ж

Ж

ши-би-жи

къыж-гъыж

къым-жа

круж-ка

къыж-гъыл

къам-жакъ

ши-би-жи

Къыжгъыж къанатлыды.

Бир къауум къамжакъла кёгет терек-
леге заран саладыла. Къанатлыла аланы
къурутургъа бизге болушадыла.

Къанатлылагъа тиймегиз, ала бизни
шохларыбыздыла.

къам-жакъ

жур-нал

пид-жак

жур-нал

сум-ка

юл-гю

пид-жак

руч-ка

кюз-гю

жа-кет

пе-нал

ю-тюр-гю

къам-жакъ

круж-ка

кю-рюч

Ожай бла Нажу.

Ожай бла Нажу тенгледиле. Экиси да бир классда окъуйдула.

Ожай бла Нажу сатыб журнал алдыла. Журналны кёб сураты барды. Ала суратлагъа бек сейирсиниб къарайдыла.

Журналны суратларын башха тенгчиклерине да кёргюзедиле.

Дж

дж

Джол

джыл

джы-лан

джыл-къы

джаш

джаш-чыкъ

джас-тыкъ

Хаджар.

Хаджаргъа беш джыл болады. Анасы анга гинджи алды.

Хаджар гинджини бек сюеди.

Джангур.

Аллы бла джел келди. Къара булутла кёкню джабдыла. Къарангы болду. Кёк джашнады.

Аны ызы бла къаты джангур джауб башлады. Эшик аллы кёлден толду. Ыр-хыла бардыла.

Бир кесекден булутла чачылдыла.
Кюн джарыды.

джис Джис Джангур

Джылкы.

Маджир жылкычыды. Ол джоргъа атха минеди. Атланы иги кюте биледи.

Маджир джамчы киеди, башлыкъ кысады.

Тау джайлыкъла салкындыла. Алада отлау игиди. Джылкы джайлыкъда бек семиреди. Къачда атланы джайлыкъладан кыш турлукъ джерлерине сюредиле.

Джомакъ: Суугъа кирсе бир бола,
суудан чыкъса минг бола.

Я Я

а-якъ	ма-я
та-якъ	къа-я
ту-якъ	у-я

Кирпи бла къоян.

Къоян кирпиге:

— Сени къалай эрши, чыгъанакълы теринг барды,—дегенди.

Кирпи да къояннга:

— Ол айтханынг тюздю. Алай а чыгъанакъларым мени итни, бёрюню тишлеринден сакълайдыла,—деб джууаб бергенди.

Нарт сёз: Уллу сёлешме да уллу къаб.

би-чен
ге-бен
се-нек
ды-рын

бо-яу
джа-яу
къы-яу
та-якъ

Мал аш хазырлау.

Колхоз малларына бичен этеди. Силос салады. Силосну нартюхден саладыла.

Косилка бла бичен чаладыла.

Бичен хазырлауда колхозчулагъа сохтала да болушадыла.

Ясли,

Колхозда ясли барды. Анала сабийлерин
яслиге элтедиле.

Сабийлеге анда иги къарайдыла.

кЪО-ян

у-я

• кЪа-я

Фабрика.

Фатиманы анасы Назифат фабрикада иш-лейди.

Ханифа бла Фатима фабрикагъа бардыла. Ала анда кёб зат кёрдюле.

Фабрикада кёб ишчи ишлейди.

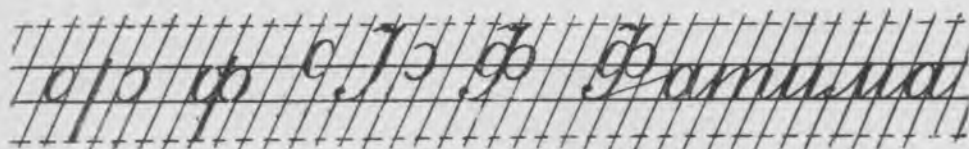
Анда къумач согъадыла.

те-ле-фон

туф-ли-ле

Фа-ти-ма

На-фи-сат

Ма-наф

фер-ма

ко-фе

фа-не-ра

фон-тан

коф-та

шарф

Ферма.

Сют фермада кѣб ийнек барды. Анда Фатимадан иги саууучу джокъду. Ол ийнеклеге иги къарайды, кѣб сют алады. Ййнекле кѣб сют бередице.

Нафисат бла Аминат бузоулагъа къарайдыла. Пионерле алагъа болушадыла.

цирк

цех

о-фи-цер

це-мент

кон-церт

мо-то-цикл

фут-бол

те-ле-фон

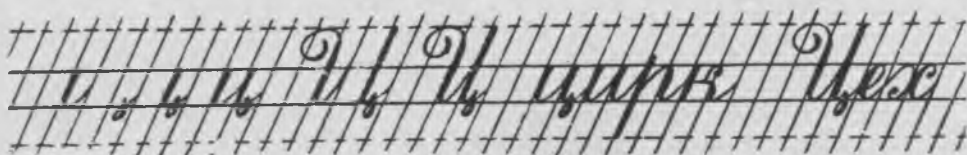
фер-ма

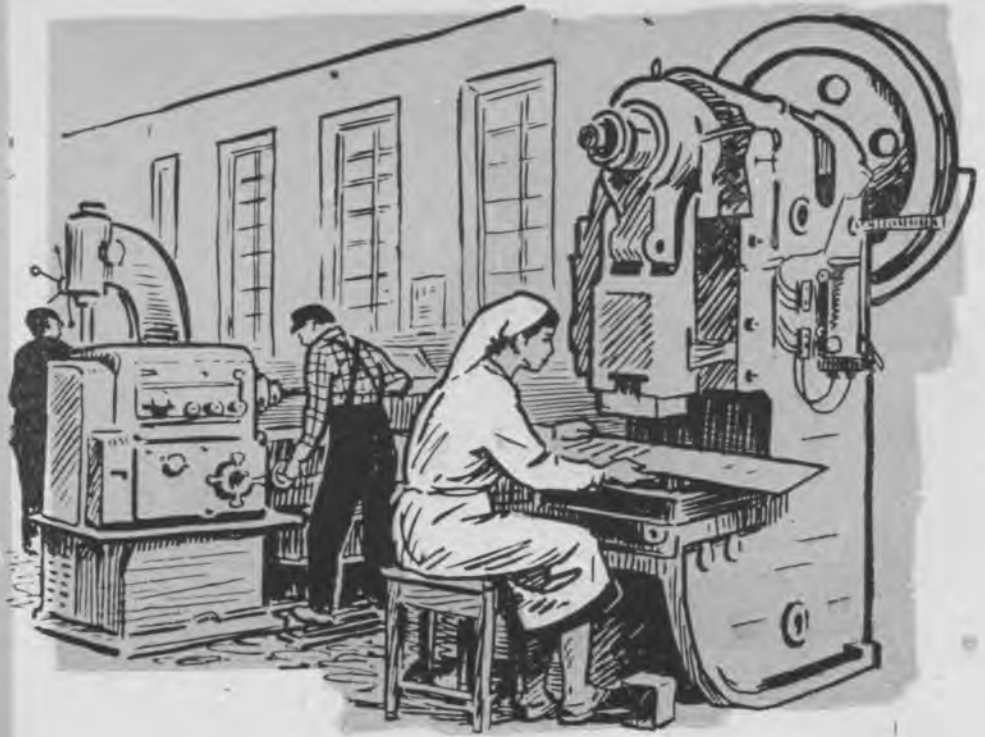
Цирк.

Шахарда цирк болду. Мен
циркге бек сейирсиндим.

Циркде тюрлю-тюрлю оюн-
ла кёргюздюле.

Цех.

Биз цехде болдукъ.
Цехде кѣб станок барды.
Ол станоклада ишчиле
машина керекле ишлей-
диле. Ала темирни кесе-
диле, джонадыла, маши-
нагъа салыргъа хазыр
этедиле.

Айт:

— Цехде не этедиле?

Суратлагъа къара, сёзлени джаз.

кё...

чеп...

те...

къа...

къу.

нар...

керт...

ча...

Мени кърнашларым.

Мени бир кърнашым лётчикди. Ол Совет Аскерде кьуллукъ этеди.

Бир кърнашым шофёрду. „Къарачай“ совхозда ишлейди. Ол джюк ташыгъан машинаны джюрютеди.

Мени энтда бир кърнашым барды. Ол шахтёрду. Кеси да Мара-Ичинде ишлейди.

Айт.

— Сени ненча кърнашынг барды?
Ала къайда ишлейдиле?

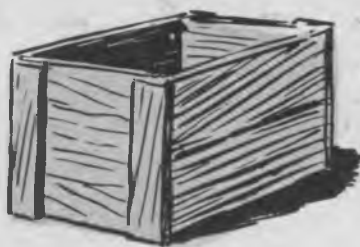
Самолёт.

Алёша бла Назир шохладыла. Дерследен сора ала самолёт ишлеб башладыла.

Назир Алёшагъа болушду. Ала ариу самолёт ишледиле.

Ма самолётну къанатлары, ма чархлары.

— Кел, самолётубузну учурайыкъ. Экиси да тюзге чыкъдыла. Самолётларын учурдула. Ала бек къууандыла.

Бу щётка бла мен чуркъларымы сюртеме.

Бу щётка бла мен кийимлерими тазалайма.

Бу щётка бла да тишлерими джууама.

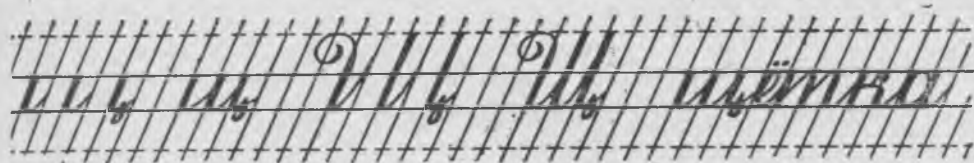

Тишлеринги кирсиз тут.

Умар щётка да, порошок да алды. Ол тишлерин щётка бла джууады.

Умарны тишлери кирсиздиле.

Щётка бла тишлеригизни джууугъуз. Тишлеригизни кирсиз тутугъуз!

Пионер лагерь.

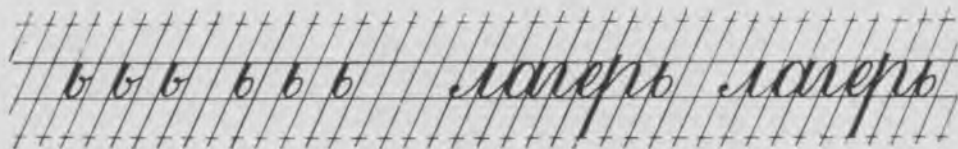
Мурат пионер лагерде болгъанды. Ол июль айда эди.

Лагерь тенгизни джагъасындады.

Пионерле таугъа чыгъа эдиле, къайыкъ бла тенгизде джюзе эдиле.

Вожатыйны тегерегине джыйылыб, аны хапарларына тынгылай эдиле.

Мурат лагерге баргъанына бек разы болду.

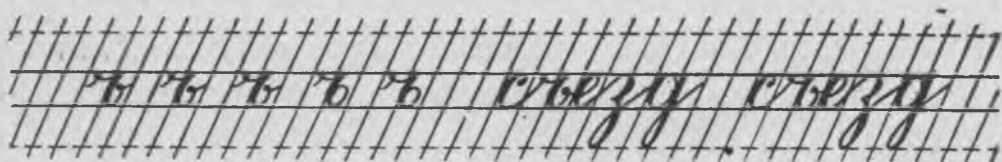

Партияны съезди.

Бизни партияны джыйырма ючюнчю съезди Москвада Кремлде болганды. Съездге делегатла къралны барындан да джыйылгъандыла. Съезд къралда этиллик затланы белгилегенди.

Совет халкъны сыйлы борчу ол съездни оноуларын толтурууду.

Бизни классыбыз.

Бизни классыбыз уллуду, джарыкъды. Пар-
таланы аллында устазны столу турады.

Классны бир мюйюшюнде къошунчукъну
ичинде гокка ханс ёседи.

Къабыргъада ариу суратла тагъылыбдыла.
Биз классыбызны сюебиз, кирсиз тутабыз.

Классда партала ариу боялгъандыла.

Хар дерс бошалгъаны сайын, биз терезеле-
ни ачыб, классха кирсиз хауа иебиз. Класс
къанганы да мылы бушдукъ бла сюртюб та-
залайбыз.

Керекли сёзле: окъуйду, джазады, су-
рат салады, ашайды, джер къзады, чабады,
джюзеди, бетин джууады, юреди

Къарачай алфавит

Аа	<i>А а</i>	Кк	<i>К к</i>	Фф	<i>Ф ф</i>
Бб	<i>Б б</i>	Къкъ	<i>Къ къ</i>	Хх	<i>Х х</i>
Вв	<i>В в</i>	Лл	<i>Л л</i>	Цц	<i>Ц ц</i>
Гг	<i>Г г</i>	Мм	<i>М м</i>	Чч	<i>Ч ч</i>
Гьгь	<i>Гь гь</i>	Нн	<i>Н н</i>	Шш	<i>Ш ш</i>
Дд	<i>Д д</i>	нг	<i>нг</i>	Щщ	<i>Щ щ</i>
Дждж	<i>Дж дж</i>	Оо	<i>О о</i>	ъ	<i>ъ</i>
Ее	<i>Е е</i>	Пп	<i>П п</i>	Ыы	<i>Ы ы</i>
Ёё	<i>Ё ё</i>	Рр	<i>Р р</i>	ь	<i>ь</i>
Жж	<i>Ж ж</i>	Сс	<i>С с</i>	Ээ	<i>Э э</i>
Зз	<i>З з</i>	Тт	<i>Т т</i>	Юю	<i>Ю ю</i>
Ии	<i>И и</i>	Уу	<i>У у</i>	Яя	<i>Я я</i>
Й	<i>Й</i>				

Иш. Алфавитни окъугъуз, эсигизде тутугъуз.

Къыш.

Ханс къатдырыб, джер бузлатыб,
Артха туракълай къач кетди.
Аны ызындан боранлатыб,
Акъмыйыкъ мычымай джетди.

Биджиланы А.

Эгизле.

Тик джерлени айыра,
Джигейлерин къайыра,
Ташдан ташха секире,
Чырпыланы кемире,
Ойнайдыла эгизле—
Бирчачыкъла, семизле.

Джаубаланы Х.

Ёлка.

Хайда, тенгле,
джыйылыгъыз,
Ёлкачыкъгъа
къарайыкъ.
Джангы джылны
биз алгъышлаб,
Къууанч джырла
джырлайыкъ.

Улакчыкѡла.

Терен суучукъну юсю бла бир тар кѣпюрчюк болгъанды. Эки джанындан кѣпюрге эки улакчыкъ киргендиле. Кѣпюрню тюз арасында ала бир бирлерине тѹбегендиле. Алай а ала бир бирине джол бермегендиле. Бир бирин уруб, суугъа джыгъылгъандыла.

Иш. Хапарны айтыгъыз.

Эринчек къызчыкъ.

- Марзий, юйню сибир!
- Кири джокъду.
- Алай эсе суу ал!
- Челек джокъду.
- Гырджын ашармы эдинг?
- Айхай, ашайым! Къайда гырджын?
- Ишлесенг ашарса!

Нарт сѣз: *Ишлемеген—тишлемез.*

Къайын терекчик.

Кюнде ала белчиги
Кюмюш кибик джылтырай,
Аз да джелчик ургъанлай,
Булчукълары къалтырай.
Тереземи тубюнде
Бурма къайын терекчик,
Ёсюмюне къууана,
Кийди джашил келекчик.

Джаубаланы Х.

Иш. Назмуну азбар этигиз.

Кирпи.

Къыш тюшерге кирпи кесине
кёкенлени ичинде орунчукъ
айырады.

Кирпи чапракъланы къалын
джерлерине барыб, юслерине джатады. Ча-
пракъла уа аны чыгъаналарына илинедиле.

Ол мадар бла кирпи чапракъланы кесини
орнуна ташыйды. Алай бла аны орну джуму-
шакъ болады.

Соруула:

Кирпини къаллай юсю барды?
Ол кесине орунчукъ къайда этеди?
Кирпи чапракъланы къалай ташыйды?
Аны орну къалай болады?

Джут ит.

Ауузунда сюеги бла кёпюрге бир ит киргенди. Бара тургъанлай сууда кесини ауанасын кёргенди. Сора ауанасын башха итге санаб, андан сюекни сыйырыргъа суугъа секиргенди.

Сууда не табарыкъ эди, джукъ да табмагъанды. Кесини сюегинден да къуру къалгъанды.

Къозучукъ.

Тум къарады къозучукъ,
Керпеслениб ойнайды.
Юзгерени къатында
Хансчыкъланы чайнайды.

Бек ашыгъыб анасы
Къозучукъгъа келеди,
Къызгъан сютюн джелинде
Бурмачыкъгъа береди.

Бостанланы Х.

Экскаватор.

Экскаватор машинады. Ол джер къазаргъа джарайды.

Экскаватор талай дюз адам къазаллыкъ тенгли бир джерни къзады.

Соруугъа джууаб этигиз:

Экскаватор неге джарайды?

Классда.

Бизни классда къыркъ сабий барды. Ала дерсни кезююнде тынгылай биледиле.

— Мудалиф, дерсинги окъу. Ачыкъ окъу! Мудалиф дерсин окъуйду: „Кюнле къысха болгъандыла. Къар джаугъанлай турады. Кюн иги керюнмейди. Кечеле къарангыдыла.“

Москва.

Москва бизни Ата джуртубузну ара ша-
харыды.

Москва уллу шахарды.

Москва ариу шахарды.

Биз Москваны сюебиз.

Бизни Ата джуртубуз бек уллуду, бек
байды.

Биз рахатлыкъны сюебиз.

Бизни къралыбыз байдан бай болуб бара-
ды. Джангы заводла, фабрикала, каналла, те-
мир джолла, школла, юйле кёб ишленедиле.

Радио.

— Тынгылагъыз, тынгылагъыз! Москва
сёлешеди. Москва заман бла 10 сагъат 20 ми-
нут...

Биз радио бла кёб хапар, ариу джырла эши-
тебиз. Биз анга бек суюб тынгылайбыз.

Владимир Ильич Ленин.

Биз, советкъралны сабийлери, зауукъ этиб джашайбыз. Бизни джашауубузну къууанчлы ким этгенди?

— Коммунист партия, бизни Уллу вождубуз Владимир Ильич Ленин.

* * *

Ленинди миллетлеге джол кѣргюзген,
Ленинди бизни ёсдюрген, юретген.
Ленинни джолуду бизни джолубуз,
Ол джолда ишлейбиз, талмай кълубуз.

Ата джуртубуз.

Бизни Ата джуртубуз Совет Союзу. Бизни Ата джуртубуз уллуду, байды, къарыулуду. Совет Союзда орусла, украинлыла, белорусла, къазахлыла, узбеклиле, кыргызылыла, эрменлиле, къарачайлыла, черкесле, малкъарлыла, башха да кёб миллет джашайды. Ала барысы да шох джашайдыла. Барысы да иги джашайдыла. Сабийле бары да окъуйдула.

Биз Ата джуртубузну сюебиз.

*Биз Ата джуртубуз-
ну сюебиз.*

Бизни байлыкъларыбыз.

Бизни область хар не тюрлю зат бла да байды. Бизде ташкёмюр, кюмюш, джез, кьоргъашын, агъач бек кёбдю.

Карачаевск сахарны кьатында ташкёмюр шахтала бардыла. Шахталада кёмюр кьазадыла.

Даусуз бла Курджиновада агъач джаргъан заводла бардыла.

Черкесскеде кёб завод ишленгенди.

Колхозла бла совхозла мал бла байдыла, ала ны тюзлеринде мюрзеу иги битеди. Терек бачхаларындан кёгет джыядыла.

Окьюу кереклеринги сакъла.

Хар не да кеси аллына болмайды. Бир затны этер ючюн, кьыйын керек болады.

Тетрадларынгы, китабларынгы сакъла, кирсиз тут, джыртма!

Юрий Алексеевич Гагарин дуняда биринчи лётчик-космонавтды. Космосда эм алгъын ол болгъанды.

Космос бек мийикдеди. Анда не булутла, не хауа джокъду. Космосда Кюн, Ай эм да джулдузла бардыла.

Гагарин космосха спутник-кемеде учханды. Ол уллу джигитлик этгенди: спутник-кемеде Джерни тегерегине айланганды, ызына сау-эсен тюшгенди.

Биринчи лётчик-космонавт совет адам болгъанына биз бек къууанабыз, махтанабыз.

Совет халкъны батыр къызы Валентина Владимировна Николаева-Терешкова да дуняны тиширыуларыны ичинде биринчи лётчик-космонавтды.

Юрий Гагарин биринчи космонавтды.

Ленин атлы атом ледокол.

Биз рахатлыкъ ючюн кюрешибиз. Миллет-лени арасында кърнашлыкъны, шохлукъну излейбиз.

Биз атом кючню рахатлыкъ джашауда, халкъ мюлкде хайырландырабыз. Атом кюч бла ишлеген электростанцияла, кемеле ишлейбиз.

Аллай кемелени бири ишлениб бошаб, тенгизге чыкъгъанды. Ол ледоколгъа Ленинни аты аталгъанды.

Коммунист партиябыз бизни халкъыбызны не къадар къууанчлы, насыблы этер ючюн кюрешеди.

Бизде энтда джангы заводла, школла, больницала, темир джолла, адамла джашагъан юйле кёб ишленникдиле. Мал кёб боллукъду.

Заводха бардыкъ.

Биз заводха къараргъа бардыкъ. Бизни ары устазыбыз элтди. Биз анда кѣб зат кѣрдюк.

Заводну къаллай аламанат машиналары барды! Анда кѣб ишчи ишлейди.

Багъалы Науар!

Бу письмону мен кесим джазама. Биз заводха баргъанбыз. Анда биз кѣб затны кѣргенбиз.

Бизде джангы затланы барысын да мен джаза турурма.

Сенда бизге письмо джаз.

Хасанланы Азрет.

Совхозда.

Мени атам да, анам да совхозда ишлейдиле. Атам малчыды. Ол совхозну малларын кютеди. Аны аллында мал чарпымайды. Маллагъа иги къарагъаны ючюн, совхоз анга кёб кере саугъа бергенди.

Анам фермада ийнек сауады. Бизни ферманы ийнеклери бек сютлю ийнекледиле. Анам сют саууну планын артыгъы бла толтурады.

Совхозну машиналары кёбдюле. Совхозну ишчилери бай джашайдыла.

Соруулагъа джууаб бер:

Сени атанг, ананг къайда ишлейдиле? Ала къалай ишлейдиле?

Уллу битим.

Колхозда будай да, нартюх да иги битген-диле. Колхозчула сабанладан уллу битим джыйгъандыла.

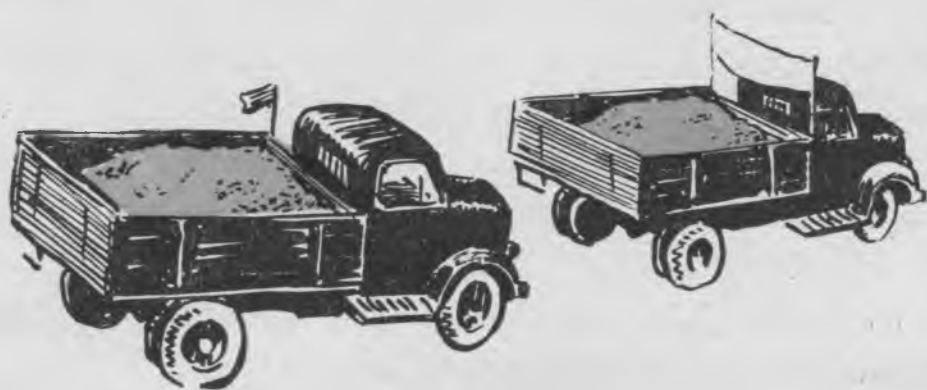
Мюрзеуден джюклениб кече да, кюн да машинала барадыла.

Колхозчула къралгъа мюрзеу сатадыла. Къралдан тюрлю-тюрлю машинала аладыла. Ариу юйле ишлейдиле.

Иш. Соруулагъа джууаб бер:

Уллу битимни ким ёсдюргенди?

Колхозчула не зат аладыла? Не зат ишлейдиле?

Шахарла.

Къобан бла Теберди суу бир бирлерине къошулгъан джерде бир ариу шахар барды. Ол Карачаевск шахарды.

Шахарны тегереги тауладыла, чегетди. Чегетледе эмен, чынар, къайын, нарат, наз, нызы терекле кѣбдюле.

Шахардан къарасанг, къарлы таула кѣрюнедиле. Ол таулары тѣбен жанлары тау джайлыкъладыла.

Шахарда кѣб школ барды. Кино, тюрлю-тюрлю оюнла боладыла.

Областны ара шахары Черкесскди. Ол да ариу шахарды. Анда да кѣб этажлары болгъан юйле ишленгендиле. Энтда ишленедиле.

Къочхарланы Къасбот.

Къочхарланы Къасбот Къарачайны белгили джырчысыды. Къасбот патчахлыкъгъа, байлагъа, бийлеге къаршчы болуб, урунган халкъны джакълаб, кёб джыр этгенди, кеси да уста джырлай билгенди.

Къасбот Ленинни, партияны, совет халкъны юсюнден аламат джырла этгенди.

Ленин.

Ленин бизге джашау бериб кетгенди,
Барыбызгъа ол осият этгенди:
Партияны ариу, кирсиз сакъларгъа,
Урунганланы ит къауумдан джакъларгъа,
Алдан алгъа хаман хорлаб атларгъа,
Хорламланы онла бла къатларгъа.

Ёртенланы Азрет.

Ёртенланы Локъманни джашы Азрет Къарачайны белгили поэтиди. Ол къарачай тилде эм алгъа китаб чыгъарыб башлагъанланы бириди. Азрет алапат назмула, джырла джазгъанды.

Балалы тауукъ.

Бизни къарт амманы
Бир чубар тауукъчугъу барды,
Кёб болмайын ол гурт джатыб,
Он джюджекчик чыгъаргъанды.

Багушда, хансда айланыб,
Къамжакъ табса, не къурт,
Аланы чакъырады хаман
Къычырыб: „Гурт-гурт-гурт!“

Урунууну дерси.

Бүгюн бизде урунууну дерсиди. Устаз бизге иш берди. Биз тахта кёгетле этдик. Халимат алма бла кертме къурашдырды. Илияс джюзюм этерге кюрешди. Назир быхы бла соханны алакат ушашдырыб этди.

Андан сора биз кесибиз этген тахта кёгетлени бояу бла боядыкъ. Этиб бошагъаныбызда, бек алакат затла болдула. Устаз бизни махтады. Урунууну дерсинде биз бек къадалыб ишледик.

Соруула:

Сизни бүгюн не дерсигиз барды?

Устаз сизге не берди?

Сиз не затла этдигиз?

Бизни элибиз.

Биз элде джашайбыз. Бизни эл уллуду, ариуду. Элни клубу барды. Ол уллуду, джангыды. Биз окъугъан школдан башха дагъыда бир школ барды. Аладан сора да элде тюкен да, больница да бардыла. Кёб болмай детсад бла детясли ачылгъандыла. Джангы хамамны ишлеб бошагъандыла. Биз анда бек суююб джууунабыз.

Соруула:

Сизни эл къаллайды?
Элде не затла бардыла?
Элде юйле къаллайладыла?
Орамла уа къаллайладыла?
Элдеги тереклени ким орнатханды?

Терек бачха.

Школну терек бачхасы барды. Анда кёб тюрлю кёгет терек ёседи. Терекледе алма, кертме, шаптал, эрик, балий, джюзюм битеди.

Терек бачханы хар не кереклисине да сохтала кеслери къарайдыла. Ала кёгет бачханы ичинде тахтала да этедиле. Тахталада быхы, турма, къобуста, чюгюндюр дагъыда башха кёгетле ёсдюредиле.

Терекчилик хайырлыды.

Сакъла кесме!

Сакъла, кесме!
Терек бизге алтынды,
Сакъла, кесме!
Иссиликге салкъынды
Тереклени
Орнатайыкъ ёмюрге.
Джашилленир,
Нюр чачылыр элlege.

Теберди.

Къарлы тауланы тубюнде, нарат, къайын
чегетни ичинде Теберди курорт орналыбды.

Былайдан къарасанг, Аман-Аууз тау чым-
макъ агъарады. Теберди бизни къралда бел-
гили курортланы бириди.

Терен ёзенле, къалын чегетле—
Бары ариулукъну анасы.
Курорт Теберди—хурмет Теберди—
Саулукъну дарман къаласы.

Ишчи, колхозчу—бек кёб адам
Солургъа курортха келелле.
Саулукълу болуб, ала къууана,
Ишге ызларына кетелле.

Кийик джаныуарла.

Бёрюле бла айюле чегетде джашайдыла.
Ала кийик джаныуарладыла.
Тюлкю да кийик джаныуарды.

Юй хайуанла.

Ийнекле бла атла юй хайуанладыла. Эчки
да юй хайуанды.
Была уа къаллай хайуанладыла?

Джугъутур.

Къаяны башында бир джугъутур тура эди.

Учу, джугъутурну кёрюб, къысыла-къысыла тебрегенди. Ол джугъутургъа джууукъ барыб, ышанлаб, шкок атханды.

Алай а ол джугъутурну уралмагъанды. Джугъутур, шкок тауушдан илгениб, къаягъа чыгъыб кетгенди.

Тауларыбызда къашха эчкиле, джугъутурла кёбдюле. Ала джай таулада джашайдыла, кырдык отлайдыла. Къыш болса уа ёзенлеге тюшедиле.

Табанын джалаучу.

Чегетде джашайды,
Кёгетле ашайды.
Сюйгени уа балды,
Чабаргъа осалды.
Къыш джатыб тёшекге,
Чыкъмайды эшикге.
Табанын джалайды.
Джашауу алайды.

Джаубаланы X

Чыпчыкъ уя.

Бир кёкенни юсюнде чыпчыкъчыкъ уя ишленди. Ол, уясына джатыб, гаккычыкъларын джылытады. Гурт чыгъарады.

Сабийле, айлана-айлана, былайгъа келгендиле. Чыпчыкъчыкъ быланы кёрюб, уясындан учханды.

Къычырыкъ этиб, кесчигин кёбдюрюб, сабийлени къоркъутургъа бек кюрешгенди. Алай а сабийле, муну эслемегенча этиб, кёкенде уячыкъгъа тиймей кетгендиле.

Къарылгъач.

Кюн джылтырайды, Хурмет келеди
Кырдык кёгереди. Аны бла биргелей.
Къарылгъач бизге Аламат джырлайды
Джаз сайын келеди. Ол бизге келгенлей.

Бизге келгенсе
Аууб сыртладан.
Айт, не келтиргенсе
Узакъ джуртладан?

Чыпчыкъ.

Джаз келгенлей, кесине
Ишлеб юйчюк этеди.
Балаларына аш излей,
Ол чегетге кетеди.

*Къанатлылагъа тиймегиз,
ала бизни шохларыбыздыла!*

Тау джайлыкъла.

Бизни тауларыбыз бек мийикледиле.

Тауладан энишгерек тау джайлыкъла бардыла. Джайлыкъла салкъындыла. Тауладан кирсиз суула келедиле. Ала, бир бирлерине къошула, уллу суула боладыла. Тау джайлыкълада колхозланы, совхозланы маллары отлайдыла.

Кирсиз суучукъ.

Кирсиз суучукъ	Кирсиз суучукъ
Кюрттюбюнден келеди,	Таууш этиб агъады.
Шоркъ-шоркъ этиб,	Тохтамайын
Къулакъладан энеди.	Эниш сюрен саркъады.

Иш. Назмуну азбар этигиз.

Къайсы игиди?

Къыш келди. Шакъман чана бла учады. Къардан адам ишлейди. Къар джуммакъ ойнайды.

— Мен къышны бек сюеме. Къыш барындан игиди,—дейди ол.

Джаз келди. Чыпчыкъла джырлайдыла. Шакъман орамда ойнайды.

— Мен джазны бек сюеме. Барындан да джаз игиди,—дейди ол.

Джай келди. Шакъман Къобанда джуунады. Чабакъ тутады. Джилек, наныкъ джыяды.

— Мен джайны бек сюеме. Джай барындан да игиди,—дейди ол.

Къач келди. Терекледе алмала, шапдалла, эрикле бишдиле. Шакъман алма, кертме, эрик ашайды.

— Мен къачны бек сюеме. Къач барындан да игиди,—дейди ол.

Айланы атлары.

Бир джылда онеки ай барды. Айланы атлары: январь, февраль, март, апрель, май, июнь, июль, август, сентябрь, октябрь, ноябрь, декабрь.

Джылны чакълары.

Джылны төрт чагъы болады. Ала да ма быладыла: къыш, джаз, джай, къач.

Декабрь, январь, февраль—къыш айладыла.

Март, апрель, май—джаз айладыла.

Июнь, июль, август—джай айладыла.

Сентябрь, октябрь, ноябрь—къач айладыла.

Ай, ыйыкъ, кюн.

Бир айда төрт ыйыкъ, бир ыйыкъда да джети кюн болады: баш кюн, гюрге кюн, бараз кюн, орта кюн, байрым кюн, шабат кюн, ыйых кюн.

Билигиз.

Джелле сызгъыра,
Боран къутура,
Барын да джерлени
Къардан толтура,
Къаты суукъла,
Бузлагъан суула.—
Бу затны атын
Ким айтыр бизге?

Ётюрюк айтма.

Махмут сюрюочю эди. Ол чегет къатында сюрюу кюте эди.

Бир джолда аны ётюрюк айтыргъа эсине тюшгенди. Ол элге айланыб:

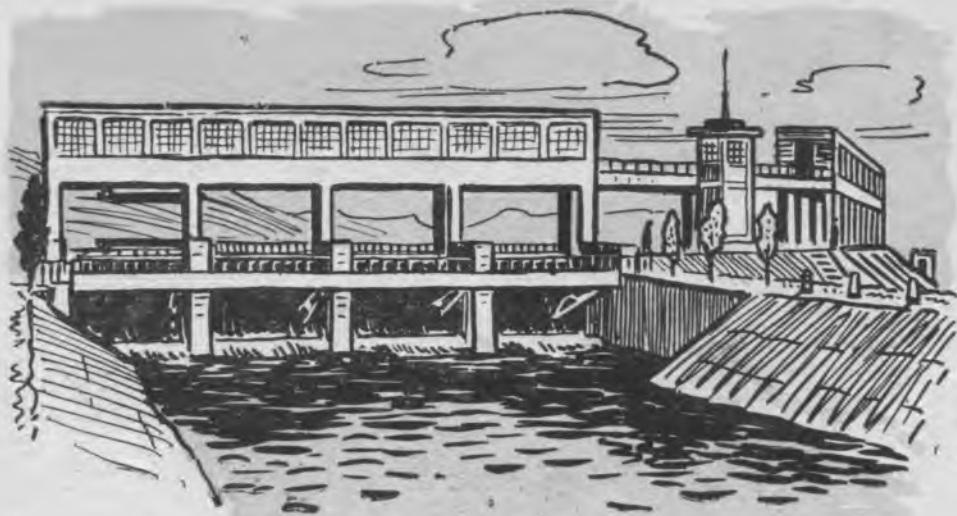
— Бёрюле! Бёрюле! Къойлагъа бёрюле чабдыла!—деб хахайны бергенди.

Адамла чабышыб джетгендиле. Келселе, Махмут олтуруб, кюле тура. Ала мынга чамланыб, ызларына къайтыб келгендиле.

Экинчи кюн керти болуб, сюрюуге эки бёрю чабханды.

Быягъы Махмут хахай этсе да, адам келменди. Бёрюле уа кёб хата этгендиле.

Ётюрюк айтыучу болма. Бир кере алдасанг, экинчи ийнанмазла.

Канал.

Бизде канал ишленгенди. Аны уллу хайыры барды. Каналны суу бла кёб джер сугъарылады. Аны бойнунда электростанцияла ишленгендиле.

Бу каналгъа Къобан-Калаус канал дейдиле. Ол Джёгетей Аягъы станисени огъары джанындан башланады. Былайда Къобанны аллынтыйыб, канал бла суу ийгендиле.

Канал, Черкесск шахарны огъары джаны бла барыб, Тамбий кёлню юсю бла ётеди. Андан ары да ишлениб, бизни крайда Калаус суугъа къошуллукъду.

Соруула:

Бизде не ишленгенди?
Аны не хайыры барды?
Ол къалайдан башланады?

Турма.

(Т а у р у х)

Акка турма салгъанды. Турма ёсгенди, бек улуу болгъанды.

Акка турманы чыгъарыргъа умут этгенди! Тартханды, тартханды, чыгъаралмагъанды.

Акка амманы чакъыргъанды. Сора амма аккадан, акка турмадан тутуб, тартхандыла, тартхандыла—чыгъаралмагъандыла.

Амма туудукъ къызчыгъын чакъыргъанды. Къызчыкъ аммадан, амма аккадан, акка турмадан тутуб, тартхандыла, тартхандыла—чыгъаралмагъандыла.

Къызчыкъ итчикни чакъыргъанды. Итчик къызчыкъдан, къызчыкъ аммадан, амма аккадан, акка турмадан тутуб, тартхандыла, тартхандыла—чыгъаралмагъандыла.

Итчик киштикни чакъыргъанды. Киштик итчикден, итчик къызчыкъдан, къызчыкъ аммадан, амма аккадан, акка турмадан тутуб, тартхандыла, тартхандыла—чыгъаралмагъандыла.

Киштик чычханны чакъыргъанды. Чычхан киштикден, киштик итчикден, итчик къызчыкъдан, къызчыкъ аммадан, амма аккадан, акка турмадан тутуб, тартхандыла, тартхандыла—чыгъаргъандыла.

Соруула: Акка не салгъанды?

Турманы къалай чыгъаргъандыла?

Нарт сёз: Бирикген кюч хорланмаз.

Шахтагъа бардыкъ.

(Сохтаны хапары)

Устазыбыз бизге:

— Шахтагъа экскурсиягъа барлыкъбыз,— деди.

Биз тыш кийимлерибизни, бёрклерибизни кийдик. Школну аллына чыкъдыкъ.

Экишер-экишер болуб, бир бири ызыбыздан тизилдик.

Устазыбыз алда, биз да аны ызындан тебрedik. Джолда „Пионер“ деген джырчыкъны джырлай, шахтагъа джетдик.

Биз шахтаны аллында тохтадыкъ. Устазыбыз шахтаны конторуна кирди. Кёб да турмай,

ол инженер бла чыкъды. Инженер келиб, бизни бла саламлашды.

Бизге лампачыкъла бердиле.

Инженер бла устазыбыз аллыбызда, биз да аланы ызларындан шахтагъа кириб тебрedik.

Шахта бек узун эди.

Ол бир талай тешикге юлешине эди. Шахтаны ичи бла темир джолчукъ салыныб эди.

Бир гюрюлдеген таууш чыкъды. Инженер бизге:

— Бир джанына туругъуз, ташкёмюр келтиредиле, — деди.

Электровоз бла ташкёмюрню шахтадан къалай чыгъаргъанларын кёрдюк.

Арлакъ кетдик. Теренден тауушла чыкъдыла. Биз алайгъа бардыкъ. Инженер бизге ташкёмюрню къалай къазгъанларын айтды.

Тышына чыгъа келиб, инженер бизни шахтаны къалай ишленнгени бла шагърей этди. Шахтёрланы къалай ишлегенлерин ангылатды. Инженер арт сёзюнде бизге:

— Ташкёмюр областны дагъыда кёб джеринде чыгъады. Ташкёмюрден сора да бизни кёб байлыкъларыбыз барды: кюмюш, къоргъашын, джез, мермер таш. Бу байлыкъланы тинтер ючюн, билир ючюн эм да хайырландырыр ючюн, окъуулу адамла керекдиле. Сиз къадалыб окъургъуз, Ленинни осиятларын толтуругъуз!—деди.

Биз да къадалыб окъургъа сёз бердик. Инженер бла саламлашыб, ызыбызгъа къайтдыкъ.

Иш. Окъургъаныгъызны хапарын айтыгъыз.

Билигиз, бу не затды?

Чапракъсыз ийнели,
Эркелете тау джели,
Этекчигин кенг кериб,
Джай да, къыш да кёгериб,
Ол битеди мийикде,
Къаялада, эм тикде.
Джыл башында къууанчха,
Сохталагъа джубанчха,
Школгъа болуб, ол къонакъ,
Джасанады бек омакъ.

Джаубаланы Х.

Тохтар Кертибиевич Ортабаев

Б У К В А Р Ь

На карачаевском языке

Редактор *Н. М. Кагиева.*

Художники: *Н. Г. Крицкий, В. И. Бекетов.*

Художественный редактор *М. П. Бертник.*

Технический редактор *З. Т. Агирбова.*

Корректор *Р. А. Гнаева.*

Сдано в набор 8/XII-1967 г. Подписано в печать 2/IV-1968 г.
Формат 70x97¹/₁₆. Физ. п. л. 8,5+0,25 вкл. Усл. п. л. 10,79+0,32 вкл.
Уч.-изд. л. 11,46+0,15 вкл. Заказ № 5915. Тираж 4500 экз. Цена 26 коп.

Карачаево-Черкесское отделение
Ставропольского книжного издательства, 1968.
Карачаево-Черкесская областная типография,
г. Черкесск, ул. Первомайская, 47.

Багъасы 26 кап.

СТАВРОПОЛЬ КИТАБ ИЗДАТЕЛЬСТВОНУ
КЪАРАЧАЙ-ЧЕРКЕС БЕЛЮМЮ
ЧЕРКЕССК — 1968